

Prof. dr hab. Elżbieta Sękowska

Wydział Polonistyki UW

Recenzja rozprawy doktorskiej pani mgr Agnieszki Juszkiewicz
pt. *Metaforyczne kreowanie świata w poezji Adama Asnyka. Studium językowe*,
Uniwersytet w Białymstoku, 2016

Recenzowana rozprawa wpisuje się w nurt badań nad idiolektem pisarza, ze szczególnym uwzględnieniem metafory, jej struktury, typów i funkcji stylistycznych. Praca składa się z *Wstępu*, czterech rozdziałów, *Wniosków końcowych* oraz *Bibliografii*.

We *Wstępie* autorka określiła przedmiot, cel pracy oraz metody badawcze, określiła podstawę materiałową oraz omówiła twórczość Adama Asnyka. Scharakteryzowała etapy jego twórczości i najważniejsze utwory. Materiał analizowany w pracy pochodzi z tomu *Poezje zebrane*, Toruń 1995, który zawiera przegląd dokonań poety. Przedstawiając stan badań nad językiem Asnyka, zwróciła uwagę, że jego dorobek poetycki nie doczekał się, jak dotąd, pogłębionej analizy językowej. A jest to obszar ważny i ze względu na badanie idiolektu pisarza, i ze względu na odtworzenie polszczyzny XIX wieku.

Przejdę do krótkiego omówienia struktury pracy, a następnie przedstawię swoje uwagi i sugestie.

W rozdziale I – *Metafora w ujęciu językoznawczym* – Doktorantka przedstawiła pokrótce teorie metafory, skupiając się głównie na koncepcji opracowanej przez Piotra Wróblewskiego. Temu ujęciu poświęcone są kolejne podrozdziały (*Mechanizm tworzenia metafory; Kryteria wyodrębniania metafor*). Do tego rozdziału powrócę w dalszej części recenzji.

Rozdziały II, III i IV stanowią prezentację wyników badań poetyckich metafor Asnyka według różnych kryteriów. Cały rozdział II – *Budowa składniowa i struktura metafor w poezji Adama Asnyka* – zawiera podział metafor ze względu na sposób wyrażania modyfikatora, tzn.

przedstawia metafory rzeczownikowe, czasownikowe, przymiotnikowe, przysłówkowe oraz metafory piętrowe, ze szczegółowymi podtypami.

W najobszerniejszym rozdziale III – *Klasyfikacja semantyczna Asnykowskich metafor (s.51-198)* – szczegółowo omawiane są sposoby konceptualizowania emocji, uczuć, procesów myślowych i przeżyć wewnętrznych; następnie – świata natury, w tym: żywiołów wody, ognia, powietrza i ziemi oraz ukazujące świat roślin. Do tej analizy dołączono kolejny podział, a mianowicie – wyróżniono metafory wywołujące skojarzenia sensoryczne i intelektualne. Rozdział zamyka podział na metafory konkretne, ukonkretniające, abstrakcyjne i uabstrakcyjniające.

Rozdział IV – *Funkcja stylistyczna metafor w poezji Adama Asnyka* – przedstawia wartościowanie świata przedstawionego oraz osiąganie obrazowości i plastyczności dzięki metaforyzacji różnych składników świata przedstawionego.

Pracę zamykają *Wnioski końcowe*, którym poświęcę więcej miejsca. W tej części rozprawy Doktorantka wskazuje tendencje, które dadzą się zaobserwować w strukturze językowej metafor Adama Asnyka, a mianowicie stwierdza, że dominują modyfikatory należące do leksyki oznaczającej żywioły oraz świat roślin, ludzi i zwierząt, a także odnoszące się do cech przedmiotów postrzeganych zmysłami; następnie wskazuje metafory odnoszące się do utartych skojarzeń, ale zwraca też uwagę na innowacyjność poety, np. *śmiechu (...) kaskada; gdym usta topił w złotym warkoczu*; modyfikatory odnoszące się do ognia określają stany emocjonalne. Podkreśla takie cechy metaforyki, jak personifikacja, konkretyzacja przenośni, a także sporadyczność metafor z nazwami odnoszącymi się do świata zwierząt. Wspomina o teorii słów-kluczy i stwierdza, że u Asnyka do takich słów można zaliczyć: *głębię i falę*. Dużą frekwencję, według Doktorantki, mają metafory piętrowe i można je uznać za cechę swoistą poezji Asnyka. W rozdziale tym można obserwować taką cechę wywodu, która występuje wcześniej w różnych częściach pracy, a mianowicie Autorka kilkakrotnie wraca do tego samego wątku rozważań: na stronach 225, 232, 234 mówi o modyfikatorach odnoszących się do wody i posługuje się podobnymi lub tymi samymi przykładami, za każdym razem próbując stosować inne kryteria analizy. Moim zdaniem, nie jest to dobry zabieg kompozycyjny. Na marginesie tego podsumowania rodzi się pytanie, czy zgromadzony przez Autorkę materiał pozwala na udzielenie odpowiedzi na pytanie o ewolucję metafor w twórczości Asnyka lub

też wskazanie charakterystycznych wypowiedzi metaforycznych w zależności od rodzaju liryki (osobista lub społeczna).

Podsumowując tę część recenzji stwierdzam, że struktura rozprawy jest poprawna, odpowiada przyjętej analizie materiału empirycznego.

Przechodząc do części *stricte* krytycznej, chciałabym wskazać te elementy pracy, które są dyskusyjne.

Rozdział I – *Metafora w ujęciu językoznawczym* – przynosi zbyt skrótowe przedstawienie kluczowego dla rozprawy pojęcia. W części początkowej brakuje odniesienia do źródeł teoretycznych, z których Autorka korzysta, omawiając teorie Richardsa i Blacka. Prezentacja teorii Piotra Wróblewskiego, która stanowi podstawę metodologiczną analizy metafor przyjętą w rozprawie, również grzeszy nieprecyzyjnością – brakuje chociażby przykładowej analizy na s. 26, w jaki sposób połączenia wyrazowe zyskują sens metaforyczny.

Punkt 3. w rozdziale III *Podział metafor ze względu na wywoływane przez nie skojarzenia* uważam za zbędny. Powtarza w nim Doktorantka interpretacje zawarte we wcześniejszych rozdziałach, np. na s. 184 powtarza wiadomości ze s. 122, 118, por. *Burzliwa wezbrała fala;/ i z rykiem leci w odmęty*; na s. 185 powtarzają się informacje ze s. 70, por. *gorzyc zgonu*. Dla jasności wyводу korzystniejsze byłoby umieszczenie tych informacji przy omawianiu konkretnych modyfikatorów, tym bardziej że wskazanie na wywoływanie skojarzeń sensorycznych znajduje się wielokrotnie w tekście. Nadmiar podziałów przeszkadza w lekturze rozprawy.

Autorka rozprawy wyodrębnia metafory odwołujące się do żywiołów, a mianowicie: ziemi, wody, ognia i powietrza. W ich interpretacji posługuje się zamiennie terminami: krąg semantyczny wody, pole semantyczne wody, ognia itp. Nasuwa się tutaj uwaga natury teoretycznej – w tradycyjnych klasyfikacjach pól semantyczno-leksykalnych nie wydziela się odrębnych pól ognia, wody itp. Opisy żywiołów służą przede wszystkim analizom stylistycznym, ale i w tym zakresie lepszym terminem wydaje się np. pole znaczeniowe wody. Z tą uwagą wiąże się następna – nie zawsze jest jasne, kiedy metafory z wyrazami z pola semantycznego wody opisują akweny, a kiedy służą oddaniu innych znaczeń, por. s. 120, 127, 132.

W różnych fragmentach pracy Doktorantka posługuje się terminologią zaczerpniętą z odmiennych teorii metafory niż przyjęta w pracy, np. w rozdziale *Metafory ukazujące świat roślin* występuje model pojęciowy (s. 166), domena (s. 166, 171, 181), kategoria znaczeniowa w znaczeniu domeny (s. 167), np. domena *miejsce rośnięcia* (s. 166); w obrębie kategorii znaczeniowej – *cechy fizyczne* (s. 167). Używanie tych terminów jest nieumotywowane – terminy: domena źródłowa – domena docelowa funkcjonują w opisie metafor w teorii kognitywnej. Aspekty, które analizuje Autorka rozprawy, opisując metafory związane z ogniem, wodą, światem roślin to w definicjach kognitywnych tzw. fasety, inaczej kategorie semantyczne, wyłożone w wielu publikacjach Jerzego Bartmińskiego i jego zespołu.

Nie znaczy to, że w rozprawie nie mogą wystąpić odwołania do innych teorii niż zadeklarowana we *Wstępie*, ale musi to być przez Autorkę zasygnalizowane.

Ze spraw drobniejszych zwracam uwagę na następujące:

- s. 43, w cytacie (...) *Lubią poezję zjadać na wety* nie chodzi o modyfikację frazeologizmu *wet za wet*, ale o wyraz *wety* w znaczeniu 'deser, legumina na zakończenie posiłku';
- s. 59 *Twarz (...) konotuje wiele treści symbolicznych, raczej: wyraża, przekazuje;*
- s. 52 – nieprecyzyjne sformułowanie, z którego wynika, że istnieje pole semantyczne : „przemijanie epok, przechodzenie ich do historii i nadejście nowych czasów (...)”;
- s. 77 – *stopień kolokacji leksemów ujawnia stopniowe powiększanie (...) zjawiska* – nie ma mowy w literaturze o zjawisku stopnia kolokacji; kolokacja może być skonwencjonalizowana lub swobodna.

Rozprawa jest napisana poprawnym językiem, ale niekiedy zdarzają się Autorce różnego typu przejęzyczenia. Usterki tego typu zaznaczono w komputeropisie.

Reasumując, chcę podkreślić, że podjęcie tematu metafor w poezji Adama Asnyka uważam za bardzo cenne. Materiał zgromadzony w rozprawie może służyć następnym badaczom języka XIX wieku do celów porównawczych. Należy podkreślić, że rozprawa jest pierwszym monograficznym opracowaniem na dany temat, stanowi ważne opracowanie z zakresu historii języka i z zakresu idiolektu poety.

Pani Agnieszka Juskiewicz wykazała się umiejętnością analizy bogatego materiału językowego.

Recenzowana rozprawa *Metaforyczne kreowanie świata w poezji Adama Asnyka. Studium językowe* spełnia wymagania określone w Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym .... W związku z tym zgłaszam Radzie Wydziału Filologicznego Uniwersytetu w Białymstoku wniosek o dopuszczenie pani mgr Agnieszki Juskiewicz do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Elżbieta Słonowska

Warszawa, dn. 28 V 2016 r.